

Aleksandra Janas

STANISŁAW JACHOWICZ

Aleksandra Janas

STANISŁAW JACHOWICZ

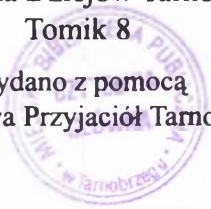

MHMT 2006

Biblioteczka Dziejów Tarnobrzega

Tomik 8

Wydano z pomocą
Towarzystwa Przyjaciół Tarnobrzega

25638 cz

28237

ISBN 83-88660-76-4

P28-052 A12

Skład:

Andrzej Kaczorowski

Druk:

Wydawnictwo Samorządowe spółka z o.o.
ul. 1 Maja 4a, 39-400 Tarnobrzeg

Stanisław Jachowicz urodził się 17 kwietnia 1796 roku w Dzikowie (Tarnobrzegu), jako syn Wojciecha i Wiktorii z Dobrzańskich, w rodzinie szlacheckiej, pieczętującej się herbem Dąb, z dopiskiem "z Wolfowic" (mimo, iż w owym czasie nie były one już własnością tej rodziny). Pradziad Stanisława, Jan Aleksander cieszył się znacznym poważaniem u okolicznej szlachty, dziad Kazimierz był subdelegatem grodzkim żydaczowskim z wyboru, co świadczy o obdarzaniu go szczególnym zaufaniem. Ojciec Wojciech był wielbicielem książek i od dzieciństwa objawiał wybitne uzdolnienia. Nie obrał jednak stanu duchownego ani kariery akademickiej; osiadł na roli i gospodarował w dobrach

Jana Jacka Tarnowskiego jako jego rządcą. Po ślubie z Wiktorią Dobrzańską otrzymał, położony w bliskim sąsiedztwie klasztoru OO. Dominikanów, obszerny dworek z zabudowaniami gospodarskimi, w którym na świat przyszedł Stanisław. Był on drugim synem, a szóstym dzieckiem Wiktorii i Wojciecha (niestety żadna z siostr przyszłego bajkopisarza nie doczekała jego narodzin).

Pan Wojciech był bardzo mądrym, poważanym przez hr. Tarnowskiego człowiekiem, uczestnikiem dysput często goszczonym na dzikowskim zamku. Prowadził dziennik, w którym spisywał najważniejsze wydarzenia z życia społecznego i rodzinnego. Jego "Silva rerum" nie odbiegało od ogólnych wzorów kronik czy zapisków z tamtych czasów, tyle, że styl, poziom i treść wskazywały na jego wyższą niż przeciętnego szlachcica umysłowość. Znalazła się tam też *życiowa instrukcja*, będąca wyrazem charakteru i przekonań autora, a także odbiciem panu-

jącej w domu rodzinnym atmosfery, gdzie religijność, moralność, zapamiętanie do nauki i pracowitość były najwyżej cenione. Wojciech Jachowicz zmarł gdy Stanisław miał cztery lata, lecz jego poglądy i wskazówki odcisnęły się na charakterze przyszłego poety, czyniąc z niego człowieka wielkiej uczciwości i współczucia dla biednych.

Pierwszych nauk udzielała Stanisławowi matka. W latach 1805-1808 uczęszczał do niższej szkoły obwodowej w Rzeszowie, w której wykładano w języku niemieckim (nauczył się go szybko), osiągając bardzo dobre wyniki ze wszystkich przedmiotów. Następnie, w latach 1812-1814 uczył się w gimnazjum w Stanisławowie, które ukończył z najwyższym odznaczeniem *prima eminens*. Podczas wakacji pisał pierwsze wiersze, które nazwał *pierwszymi płodami słabej ręki, słodzącymi chwile wakacji 1813 roku*. W roku 1814 wstąpił na wydział filozoficzny Liceum Lwowskiego, pełniącego

wtedy rolę uniwersytetu (rangę tę szkoła otrzymała w 1817 roku).

Tu rozpoczęła się literacka i patriotyczna działalność młodego Jachowicza. W roku 1816 w pierwszym numerze *Pamiętnika Lwowskiego* ukazały się przekłady utworów Gotholda Lessinga, tu zamieścił też pierwsze wiersze i bajki. Wraz z przyjaciółmi założył *Towarzystwo Ćwiczącej się Młodzieży w Literaturze Ojczyściej*. Dał się poznać jako prawy i szlachetny człowiek, zdobył dużą popularność w szerokim kręgu młodzieży studiującej.

W 1818 roku skończył studia i za namową kolegi wyjechał do Warszawy, gdzie podjął pracę w Prokuratorii, u radcy Strzeleckiego. Praca urzędnicza nie odpowiadała jednak jego naturze; rok później porzucił kancelarię i poświęcił się pracy pedagogicznej. Najpierw wykładał język i literaturę polską w konwicie OO. Pijarów na Żoliborzu, a następnie na prywatnej pensji Zuzan-

ny Wilczyńskiej. Z pracy tej czerpał wiele satysfakcji; wtedy też odkrył swe prawdziwe powołanie. Niedługo potem napisał dla swych uczennic *Elementarne Dzielka Gramatyki i Geografii*. W roku 1824 zdał egzamin nauczycielski z języka polskiego, uzyskując pełne uprawnienia do wykonywania tego zawodu. Jako pedagog wyznawał zasadę zaprzyjaźniania się z uczniem, mówiąc, iż musi być nawiązana *nić pewnej serdeczności i zaufania. Nauczyciel, którego uczeń nie pokocha nie albo niewiele zrobi. Gdzie nie ma miłości i zaufania tam żadna najskuteczniejsza metoda nie poradzi.*

Około 1820 roku Jachowicz wstąpił do *Związku Wolnych Polaków*, którego głównym celem było dążenie aby *Polska była zjednoczona z trzech zaborów i w pełni niepodległa*. Niestety, istnienie Związku zostało wkrótce wykryte, przywódcy aresztowani, a większość członków, w tym Jachowicz, zawiesiło swoją konspiracyjną działalność.

W 1823 roku Stanisław Jachowicz wziął ślub z Salomeą Jabłońską, a w rok później wydał *Bajki i powieści*, książkę przeznaczoną dla dzieci, którą dedykował *Cieniom ukochanej matki*. Tomik ten dzielił się na trzy części: pierwsza i druga zawierała utwory oryginalne, trzecia tłumaczenia, głównie autorów niemieckich. Publikacja zebrała pochlebne recenzje. Niestety, radości twórcze zostały przyćmione osobistą tragedią poety - w 1825 roku zmarła ukochana żona i nowo narodzony syn. Jachowicz szukał ukojenia w pracy zawodowej i twórczości literackiej, co zaowocowało drugim znacznie powiększonym tomikiem *Bajek i powieści*, a w rok później kolejnym ich wydaniem, rozszerzonym i przyozdobionym obrazkami, pod zmienionym nieco tytułem *Bajki, przypowieści i powieści*, dedykowanym bratu Józefowi. Poeta przełożył też z francuskiego i niemieckiego drobne utwory, które wydał jako *Pamiętkę dla dobrych dzieci*.

W 1829 roku Jachowicz podjął współpracę z Ignacym Kajetanem Chrzanowskim przy redagowaniu pisemka *Tygodnik dla dzieci*, w którym regularnie zamieszczał swe utwory, m.in. artykuły oraz fragmenty nowej pracy *Nauka w zabawce*. Ukazały się też kolejne, rozszerzone wydania *Bajek...*, co uczyniło go osobą popularną i bardzo poważaną.

2 stycznia 1830 roku pojawił się pierwszy numer *Dziennika dla dzieci*, którego wydawcą był Stanisław Jachowicz. Było to nowatorskie pisemko, zawierające m.in. dział korespondencji pisanej przez dzieci, ich wypracowania np. na temat królów polskich. Zamieszczano w nim artykuły patriotyczne, wyjaśniające znaczenie pojęć takich jak: *ojczyzna*, *ofiarność*, *poświęcenie*. Pismo prowadziło też akcję charytatywną wśród czytelników na rzecz dzieci biednych, chorych i kalekich. Z tych inicjatyw zrodziła się, niespotykana w skali całej Europy, organizacja pod nazwą *Towarzystwo Wieczorowe*, mające swój sta-

tut i skupiające dzieci, przede wszystkim te opuszczone i zaniedbane. W sumie ukazało się 299 numerów wspomnianej gazety, a jej upadek wiązał się z wybuchem powstania listopadowego i wieloma innymi trudnościami. Był to jednak rok wyjątkowy dla poety: w *Pamiętnikach Plci Pięknej* wydrukował swe utwory oparte na motywach ludowych, np: *Piosenki młodych wieśniaczek polskich*, a razem z Antonim Edwardem Odyńcem przełożył *Piosenki gminne litewskie*, które ukazały się w roczniku *Mielitele*, nazwanym tak od imienia bogini zieleni i kwiatów.

5 lipca 1830 roku odbyło się zebranie mieszkańców Warszawy chcących współpracować z Jachowiczem i pomagać mu w pracy na rzecz dzieci. W ten sposób doszło do powstania *Instytutu Dzieci Moralnie Zaniedbanych*, którego Jachowicz został dyrektorem. W tym okresie pisał liryki społeczne i patriotyczne, m.in. *Pieśń narodową* do melodii *Mazurka Dąbrowskiego*; ukazały się tak-

że *Rozmowy mamy z Józią... dla pożytku młodzieży*. Jachowicz nosił się z zamiarem napisania *gramatyki ojczystego języka*, był także inicjatorem powołania *Towarzystwa Wychowania Dzieci po Poległych Rycerzach Polskich*, którego został wiceprezesem. W tym samym czasie napisał sztukę teatralną *Polki w Paryżu*, której amatorskie wystawienie odbyło się w czerwcu 1831 roku.

Po upadku powstania listopadowego Stanisław Jachowicz udał się na paromiesięczną tułaczkę - być może wtedy odwiedził rodzinny Tarnobrzeg. Po powrocie do Warszawy, w 1832 roku podjął pracę w *Towarzystwie Dobroczyńności*, gdzie został kierownikiem wydziału sierot. Z uwagi na zamknięcie mu drogi do szkolnictwa rządowego zajął się nauczaniem prywatnym, traktując je jako patriotyczną służbę narodowi. Powrócił też do wykładów na pensji Z. Wilczyńskiej, przekazując swym uczennicom wiedzę o języku i historii ojczystej. W tym czasie spotkał swoją

dawną uczennicę Antoninę Ośniałowską, którą wkrótce poślubił. Wspólnym ich dziełem jest książeczka *Abecadło polskie z kwiatkami...*, sygnowana przez Antoninę J., wydana bardzo ozdobnie i kolorowo, zawierająca też cztery nowe bajki Jachowicza.

Poeta nadal zaangażowany w sprawy najmłodszych, działał społecznie w licznych organizacjach, był korepetytorem i wciąż pisał dla dzieci (w 1837 roku ukazała się książka *Zabawki dla dzieci*).

W związku z wylewem Wisły w roku 1838 włączył się w pomoc powodzianom, organizując m.in. wydawanie gorących posiłków oraz wystawiając w Teatrze Wielkim *Widowisko koncertowo-obrazowe na rzecz powodzian*, którego finałem był wiersz Jachowicza *Nadwiślanie*, wygłoszony przez hrabinę Zofię Ożarówską.

Jego zabiegi na rzecz dzieci zostały uwieńczone sukcesem: wraz z Teofilem Nowosielskim, literatem i pedagogiem założył

pierwszą w Polsce *Ochronę dla dzieci pozbawionych opieki i dozoru rodzicielskiego*, która w pierwszym okresie skupiała 120 dzieci, a mieściła się na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie. Dzieci miały tam zapewnione nie tylko bezpieczeństwo i opiekę, ale i cały program wychowawczo-edukacyjny: opracowane zostały zabawy i gry, uczono ich krótkich wierszy i bajek, śpiewu i muzyki.

Jachowicz nie ustawał w poszukiwaniach funduszy na rzecz dzieci: był inicjatorem prezentacji modeli wozu parowego w Resursie, na której zebrano 1500 złp. Opracował wraz z żoną książeczkę *Pierwsze nauczki dla Tadzia*, a latem 1840 roku wynajął ogród OO. Karmelitów, w którym zorganizowano *letnie schronienie dla dzieci*, czyli coś w rodzaju dzisiejszych półkolonii.

Po śmierci siostry żony, Jachowiczowie przyczynili czworo jej małych dzieci: Jadwisie, Stefcia, Tadzia i Kazia, które odtąd często były bohaterami bajek wuja Stanisława,

W szczęśliwym dla Jachowiczów 1842 roku urodził się długo oczekiwany syn Eryk (w 1846 roku przyjdzie jeszcze na świat Rudolf) i ukazały się trzy tomy szóstego wydania *Bajek...* Za działalność filantropijną i pedagogiczną władze *Towarzystwa Dobroczynności* przedstawiły poetę do nagrody cesarskiej (otrzymał order Świętego Stanisława III klasy). Został też ukończony budynek domu sierot, co było przedmiotem licznych zabiegów bajkopisarza. Jachowicz miał teraz dwa domy pod opieką, w których organizował dla sierot naukę zawodu.

W roku 1846 ukazało się czterotomowe wydanie różnych utworów: bajek, pouczeń i lekcji, pod wspólnym tytułem *Pamiętki dla Eryczka*, które w istocie były czytankami do nauczania przedszkolnego. Niedługo potem wyszła *Zabawka abecadłowa* przeznaczona dla dzieci młodszych oraz *Kalendarzyk dla dzieci* na rok 1848. Równocześnie poeta przygotowywał projekt czasopisma dla mło-

dzieży, w którym, obok Jachowicza, mieli publikować swoje utwory Wincenty Pol, Narcyza Żmichowska, Józef Ignacy Kraśzewski, Deotyma i inni.

W roku 1849 ukazał się tomik pt. *•ró-dło wiadomości dla dziatek polskich czyli abecadlik powszechny... przez Starego Przyjaciela Dzieci* oraz kolejny *Kalendarzyk*. Bajkopisarz przystąpił również do opracowania przysłów polskich i powiedzeń, apelując o współpracę na łamach *Kuriera Warszawskiego*. Zdołał zebrać, posegregować i opatrzyć swym komentarzem kilkadziesiąt tysięcy porzekadeł; niestety, dzieła tego nie skończył i nigdy nie ukazało się ono drukiem.

W domu Jachowiczów odbywały się intelektualne biesiady (spisane w książce *Wieczory u Jachowiczów*), z udziałem przyjaciół i wielu znanych osób, m.in. Narcyzy Żmichowskiej i obu siostr Fryderyka Chopina. W 1853 roku ukazała się nowa książka Jachowicza *Sto nowych powiastek dla dzieci* oraz

rymowany wywód moralistyczny *Ojciec do syna rolnika*. W tomiku *Pisma różne wierszem* widnieje dedykacja: *Tytusowi Chałubińskiemu w dowód najtkliwszej wdzięczności*.

Stanisław Jachowicz był pierwszym pedagogiem, który dostrzegł rolę piosenki, zabaw rytmicznych i *korowodów melodyjnych* w wychowaniu dzieci; przygotował *Śpiewnik dla dzieci*, który wstępem opatrzyła Seweryna Pruszkowa. Zawierał on teksty oraz nuty ze słowami piosenek w opracowaniu m.in. Stanisława Moniuszki. Jako cenionemu pedagogowi została powierzona mu funkcja wychowawcy syna poety Zygmunta Krasińskiego, Władysława.

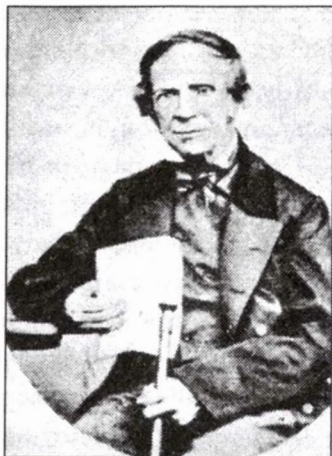
W 1855 roku ukazała się *Książka dla rzemieślnika*, a następnie *Książeczka dla Stefcia*, *Rady wuja dla siostrzeńca*, druga edycja *Stu nowych powiastek* oraz *Nowe śpiewy dla dzieci*. W następnym roku poeta wydał drukiem *Myśli o krzyżu - wierszyki moralne*, *Rozrywki dla młodzieży rzemieślniczej*, ukazały się

też wznowienia poprzednich książek. Ułożył także *Śpiewy historyczne*, które niestety nie zostały przez cenzurę dopuszczone do druku. W tym samym czasie Jachowicz został członkiem *Towarzystwa Naukowego Krakowskiego*. Latem, dla ratowania zdrowia wyjechał na leczenie do Ciecchocinka (miał problemy ze wzrokiem i niedowład nóg).

Choć nie zabiegał o zaszczyty i popularność, mając zawsze na pierwszym miejscu dobro dziecka, jego rozwój moralny i godziwe warunki bytowe, Jachowicz stał się najbardziej znanym i cenionym pisarzem i wychowawcą. Dla uczczenia jego 61. urodzin, dzięki wysiłkom przyjaciół bajkopisarza, ukazał się tzw. *Wieniec*, będący wyrazem hołdu dla jubilata, zawierający 272 laudacje bliskich poccie autorów. (Prenumerata tego wydawnictwa osiągnęła wysoki jak na tamte czasy nakład 3.000 egzemplarzy!). W listopadzie 1857 roku *Towarzystwo Naukowe Krakowskie*, dla uhonorowania jego zasług

i twórczości, nadało Jachowiczowi dyplom uznania. Były to już ostatnie pochwały i wyrazy wdzięczności dla wielkiego pedagoga, bajkopisarza, przyjaciela dzieci.

Stanisław Jachowicz zmarł 24 grudnia 1857 roku i został pochowany na Powązkach. Na ufundowanym (w 1860 r.) przez społeczeństwo pomniku umieszczono napisy: *Stanisławowi Jachowiczowi - Opiekunowi Sierot - Ro-*

Stanisław Jachowicz pod koniec życia

dacy oraz Jego rodziną był kraj cały. Jego dziećmi wszystkie dzieci polskie. Jego dobrem było dobro braci biedniejszej. On się uszczęśliwiał sercem drugich. Jest też czterowiersz:

*Czysty życiem co wiodło
Wśród burz świata i zamięci
Chrystusowe przyjął godło
Ojca wszystkich biednych dzieci.*

W Tarnobrzegu pamięć o bajkopisarzu jest wciąż żywa. Najpierw za sprawą Walcrego Momidłowskiego, który w 1906 roku założył *Towarzystwo Opieki nad Dziećmi imienia St. Jachowicza*, prowadzące Ochronkę dla dzieci przedszkolnych. Na jej rzecz Momidłowski zapisał cały swój majątek, w tym dwa domy, a Ochronka przetrwała do czasów okupacji hitlerowskiej. Imieniem bajkopisarza nazwano ulicę, oraz mieszczącą się przy niej szkołę (obecne Gimnazjum nr 1), w której Towarzystwo Przyjaciół Tarnobrzega ufundowało marmurową tablicę oraz

wybiło w 1986 roku pamiątkowy medal ku czci poety. Tablica ufundowana przez TPT zdobi także budynek przedszkola imienia poety przy ulicy Dkutowskiego.

Choć dokonania poety jako pedagoga i filantropa dzieci poszły w zapomnienie, a i liczne, kiedyś popularne wiersze i sentencje jego autorstwa, nie istnieją w świadomości współczesnych Polaków, dla kolejnych pokoleń dzieci pozostaje (i pewnie pozostanie !) wciąż urokliwa i sympatyczna bajeczka *Chory kotek*, utrwalając pamięć o szlachetnym bajkopisarzu i przyjacielu najmłodszych.

BIBLIOGRAFIA:

1. Tadeusz Rojek: *Kalamarz z bajkami. Opowieść o Stanisławie Jachowiczu*. Warszawa 1979.
2. Izabela Kaniowska-Lewańska: *Stanisław Jachowicz. Życie, twórczość i działalność*. Warszawa 1986.

Miejska Biblioteka Publiczna
im. dr Michała Marczaka w Tarnobrzegu
"Czytelnia Główna"

14 021 948

Tarnobrzega

- ❖ *Kolekcja dzikowska hr. Tarnowskich*
 - ❖ *Dzieje zamku w Dzikowie*
- ❖ *Klasztor Dominikanów w Tarnobrzegu*
 - ❖ *Herb Leliwa*
- ❖ *Zawody uprawiane w dawnym Tarnobrzegu*
 - ❖ *Tarnowscy na Dzikowie*
 - ❖ *Bibliotekarze dzikowscy*
- ❖ *Grupa tarnobrzeszka kultury łużyckiej*
 - ❖ *Tarnobrzeszkie Zagłębie Siarkowe*
 - ❖ *Ceramika miechocińska*
 - ❖ *Jan Słomka i jego dzieło*

w przygotowaniu:

- ❖ *Wojciech Wiacek*
- ❖ *Michał Marczak*
- ❖ *Klasztor Dominikanek w Wielowsi*
 - ❖ *Początki miasta Tarnobrzega*
 - ❖ *Stanisław Tarnowski*
 - ❖ *Tarnobrzeszkie tradycje literackie*